

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ІСТОРІОГРАФІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ

УДК [355/359: 305-355.2 (410)] (054) (470+571)+[355/359: 305-355.2: (470+571)](054) (410)
«1941/1945»

DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2021-38-98-105>

Наталія Залєток

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського,
кандидатка історичних наук, старша викладачка (Україна)

e-mail: nataliazaletok@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-5319-3876>

ResearcherID: C-6544-2018

Висвітлення військової служби британок на шпальтах газет СРСР та радянських жінок у періодиці Великої Британії у 1941–1945 рр.: загальна порівняльна характеристика

Анотація. *Метою статті* є проаналізувати, охарактеризувати і порівняти особливості висвітлення служби жінок Великої Британії та СРСР у 1941–1945 рр. у радянській та британській періодиці відповідно. **Методологія дослідження** ґрунтується на застосуванні загальних (аналізу та синтезу, індукції та дедукції, аналогії) та спеціальних (історико-порівняльний, хронологічний) методів дослідження. Також для аналізу змісту періодичних видань застосовано метод контент-аналізу. **Наукова новизна роботи** полягає у тому, що порівняння взаємного висвітлення у ЗМІ Великої Британії та СРСР досвідів цих країн із залучення жінок до служби у війську в 1941–1945 рр. вивчається вперше. **Висновки.** На тлі безпрецедентного за масштабами допущення жінок до служби у збройних силах у роки Другої світової війни взаємна публікація матеріалів, присвячених досвіду одне одного у цьому питанні, була притаманна як Великій Британії, так і СРСР. Такі матеріали мали низку подібностей у змістовому наповненні та часі видання. Для періоду 1941–1943 рр., тобто часу розгортання радянсько-німецької війни, входження СРСР до антигітлерівської коаліції, а також чималої кількості невдач союзників на фронтах Другої світової війни, у ЗМІ обох країн спостерігається спроба формування позитивного образу жінок на службі у збройних силах. Тоді як у період 1944–1945 рр., який ознаменувався закріпленням переваги у війні на бік союзників, характерним було згортання практики висвітлення досвіду жінок у збройних силах. Серед причин цього вбачаємо насамперед скорочення в обох державах масштабів залучення жінок до війська, адже у зв'язку зі зменшенням втрат потреба у кадрах також зменшилася. На додачу в цей період у стосунках між союзниками на перший план виходять взаємні геополітичні суперечності, які зрештою у наступні роки призведуть до розгортання «холодної війни». Водночас спостерігалися і відмінності у характері висвітлення досліджуваної проблеми у ЗМІ цих двох держав, пов'язані з обсягом фактажу та його достовірністю.

Ключові слова: жінки, збройні сили, Друга світова війна, радянсько-німецька війна, Велика Британія, СРСР, періодичні видання, газети.

Постановка проблеми. Однією з характерних рис участі у Другій світовій війні Великої Британії та СРСР було досить масштабне, особливо порівнюючи з попередніми військовими конфліктами, залучення до служби у збройних силах жіночої частини населення. Після початку радянсько-німецької війни ці дві країни стали союзниками і намагалися об'єднати зусилля у протистоянні країнам «вісі». Останнє прослідковується й у спробі взаємної мобілізації жіночої частини населення на активну участь у допомозі фронту як на роботах у тилу, так і під час служби у війську.

Для висвітлення присутності жінок в армії обидві країни досить активно використовували різноманітні ЗМІ, насамперед друковані періодичні видання. Поряд з описом власної практики залучення жіночої частини населення до військової служби вони акцентували і на досвіді одна одної у цій сфері. Такі публікації мали декілька цілей, дослідження яких дає змогу більш глибоко прослідкувати не лише характер взаємозв'язків між державами у конкретний історичний період, але і політику щодо залучення жінок до війська під час війни загалом.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Проблема служби жінок у збройних силах Великої Британії та СРСР і донині зберігає свою актуальність для дослідників. Можемо констатувати, що здебільшого історики акцентували увагу на вивченні особливостей служби жіночої частини населення під час Другої світової війни окремо у кожній країні. Так, досвід радянських жінок вивчали В. Мурманцева [Мурманцева, 1987], Р. Марквік та Е. Кардона [Markwick & Cardona, 2012] та ін. Перебування британок у війську у 1939–1945 рр. є у фокусі

досліджень Р. Брода [Broad, 2006], К. Гарріс [Harris, 2003] та ін. Досить рідко предметом окремого дослідження виступало порівняння особливостей залучення британських та радянських жінок до військової служби. Наразі воно представлене у працях здебільшого у межах ширшого порівняння досвідів різних країн у цьому питанні. Зокрема, у роботах Д. Кемпбелл [Campbell, 1993], яка фокусується на зіставленні досвідів служби жінок у Німеччині, США, Великій Британії та СРСР, А. Т. Аллен [Allen, 2007], яка бере ще більше коло країн для порівняння, Б. Фізелер, М. Хемпф, Дж. Шварцкопф [Fieseler, Hampf & Schwarzkopf, 2014], які акцентують увагу на ступенях мілітаризації радянських, британських та американських жінок під час війни та вплив цього на чинний гендерний порядок. Як бачимо, порівнянню у цих працях підлягали лише окремі аспекти служби жінок, а широкі коло країн не давало змоги дослідити їх більш детально. Водночас наша наукова розвідка [Zalietok, 2018] дозволила зробити висновок, що у досвідах служби радянських та британських жінок було чимало спільних рис, які потребують вивчення, і на яких практично не акцентують увагу інші вчені. Ця стаття є частиною більш широкого дослідження служби британських та радянських жінок у збройних силах у роки Другої світової війни, що має на меті порівняти політику тоталітарних та демократичних режимів у цьому питанні.

Мета статті – проаналізувати, охарактеризувати і порівняти особливості висвітлення служби жінок Великої Британії та СРСР у 1941–1945 рр. у радянській та британській періодиці відповідно.

Виклад основного матеріалу. Проблема служби жінок у збройних силах та надання їм можливості обіймати бойові посади особливо гостро дебатовалася у британському суспільстві. Бувши значно більш консервативним за своєю сутністю ніж радянське, воно у міжвоєнний період та на початку Другої світової війни схилося радше до заборони жінкам бути солдатами і виступало за їх залучення до армії у дуже обмеженому обсязі, зокрема на посадах обслуговувального персоналу. Квінтесенцією аргументів на користь такого укладу можуть слугувати опубліковані наприкінці 1930-х рр. відомим британським політиком В. Черчиллем есе [Churchill, 1938 : 8; Churchill, 2012 : 14–20]. Проте у міру загострення ситуації на фронтах, британська влада суттєво розширила перелік військових посад, на які зараховували жінок, і навіть оголосила їх призов [Holmes, 1943 : 758–759]. Щоправда, з правом вибору між службою у збройних силах та роботою на заводі. Військовослужбовицям Великої Британії офіційно упродовж всієї тривалості війни заборонено використовувати зброю. Хоча наразі вже доведено, що це табу періодично порушувалося, зокрема у батареях ППО [Broad, 2006 : 151].

Показово, що до початку радянсько-німецької війни англійська преса у досить провокативній манері висвітлювала приклади служби радянських жінок у бойових підрозділах радянської армії та їхню участь у війні з Фінляндією, намагаючись насамперед викликати збентеження та обурення у англійців. Прикладом такого матеріалу може бути стаття про жінок-солдатів СРСР, опублікована у «Newcastle Journal» за 29 лютого 1940 р., де йшлося про те, що фіни збили радянський військовий літак, льотчицею якого виявилася вагітна жінка. Крім того, зазначалося, що у радянсько-фінській війні з боку СРСР жінки служили і водіями танків. І хоча обом фактам тут не давали оцінок, засудження цього прочитувалося між рядків, адже нижче у цьому самому повідомленні йшлося про заходи, спрямовані на підтримку фінів у боротьбі проти СРСР. Зокрема, повідомлялося, що генеральна рада Конгресу тред-юніонів закликала солідаризуватися з народом Фінляндії і взяти участь у зборі коштів для нього [Women Soldiers, 1940 : 1]. Однак, на наш погляд, такі матеріали мали у суспільстві й протилежний ефект, адже саме по собі активне висвітлення прикладів виконання жінками широкого спектру бойових ролей розширювало межі дозволеного у свідомості людей, незалежно від їхнього ставлення до цього явища.

На самому початку радянсько-німецької війни також мали місце провокативні статті щодо практики залучення Радянським Союзом жінок як воячок до армії. Припускаємо, що вони були обумовлені і широким обговоренням ймовірності розширення можливостей служби для них у британській армії, яка все ще дуже бентежила соціум. Приміром, у черговому номері газети «John Bull» від 16 серпня 1941 р. розміщено великий матеріал, присвячений означеній темі під назвою «Дівчата воюють у Червоній армії» («Girls are Fighting in the Red Armies») [Girls are Fighting in the Red Armies, 1941 : 9]. Однак вміщені до нього факти викликають великі сумніви у їх достовірності. Так, у матеріалі йшлося про радянських снайперок, цілі дивізії, що склалися з жінок і керувалися ними, жінок-артилеристок, які безперешкодно самі стріляли з гармат по ворогам, танкісток, зв'язкивиць на фронті, операторок куль загородження, парашутисток-розвідниць. Загалом радянські жінки упродовж війни дійсно служили на всіх перелічених посадах. Однак початок масштабного їх залучення у ці роди військ припадає на 1942 р. Крім того, багато описаних у матеріалі деталей їхньої служби не відповідали реальному стану справ. Офіцерок у жіночих підрозділах, за словами автора статті, обирали шляхом голосування самі жінки, після чого ті проходили спеціальну підготовку і поверталися до

.....
підрозділу, щоб керувати. Не викликає довіри і наведена статистика, згідно з якою станом на 1941 р. у радянській армії було близько 160 офіцерових на старших і молодших офіцерських позиціях, з них щонайменше 5 генералок [Girls are Fighting in the Red Armies, 1941 : 9]. Останнє навряд чи відповідає дійсності. Адже в армії СРСР і у більш пізні періоди дуже мало було жінок, що дослужилися до звання полковника. Відомостей про жінок-генералів нам відшукати не вдалося.

Далі йшлося про те, що жіночі підрозділи (причому, які конкретно, не зазначено, мабуть, всі) буцімто тренували у Тюрко-сибірському регіоні, на сході від Каспійського моря, де вони пройшли підготовку, яка навряд чи була менш інтенсивною та інформативною, ніж для чоловіків. Жіночі підрозділи здійснювали 6-денний марш-кидок у повному обмундируванні, вагою 65 фунтів (29,4 кг), під час якого долали відстань у 160 миль (приблизно 257 км). Після цього вони відпочивали день і поверталися до табору, долаючи ту саму відстань. І всі вони впоралися із завданням [Girls are Fighting in the Red Armies, 1941 : 9]. З цього епізоду (щодо тренування жінок) незрозуміло, ні про які підрозділи йдеться, ні про конкретні підготовчі табори, ні про кількість жінок, яких тренували, ні те, до виконання яких обов'язків їх готували тощо. Не менші сумніви викликає твердження, що станом на 1941 р. 750 тис. жінок вже служили на бойових посадах у Червоній армії [Girls are Fighting in the Red Armies, 1941 : 9]. Хоча такі дані йдуть урозріз з більшістю сучасних підрахунків, згідно з якими жіночий контингент у збройних силах СРСР за всю тривалість війни становив від 800 тис. [Мурманцева, 1987 : 3] до 1 млн осіб [Markwick & Cardona, 2012 : 1].

Паралельно у 1941 р. починають публікуватися матеріали, які вже мали на меті викликати не обурення радянською практикою служби жінок у збройних силах, а захоплення подвигом останніх під час захисту своєї країни від загарбників. Приміром, у «Belfast News-Letter» за 14 липня 1941 р. опубліковано повідомлення про зібрання «жіночого парламенту» 13 липня 1941 р., на якому були присутні 300 представниць різних організацій національної служби, тред-юніонів, комітетів домогосподарок та кооперативних гільдій. На заході було вирішено висловити радянським посестрам, «...глибоке захоплення їхньою жертвною звитягою...» у боротьбі з ворогом [Women's parliament, 1941 : 6].

Також не оминали британські газети і висвітлення у контексті досліджуваної теми заходів у СРСР. У матеріалі «Обітниця радянських жінок – «кров за кров» повідомлено про те, що 7 вересня 1941 р. у Москві відбувся Жіночий конгрес, на якому одна з військових льотчиць СРСР наголосила, що жінки Великої Британії продемонстрували радянським посестрам, як боротися проти ворога. Звісно, йшлося про відданість їхній роботі на допомогу фронту загалом, адже, як зазначалося вище, британкам на службі заборонено (принаймні офіційно) використовувати летальну зброю. Проте у англійських ЗМІ, на тлі невдач союзників, важливо було продемонструвати певну солідарність жінок різних країн у боротьбі проти спільного ворога [Soviet's women vow «blood for blood», 1941 : 3]. У листопаді 1941 р. у Ліверпулі охочим продемонстровано фільм про те, наскільки звитяжно та самовіддано радянські жінки беруть участь у війні [Soviet women, 1941 : 5].

Тенденція до стриманого схвалення служби радянських воячок збереглася впродовж 1942–1943 рр., коли союзні держави все ще надавали пріоритет тому, що їх об'єднувало (боротьба проти спільного ворога) та обом з них все ще потрібні були нові кадри для війська в особі представниць жіночої статі [British women and Soviet women, 1942 : 4]. Досить популярними були новини про виступи та діяльність відомої радянської снайперки СРСР Л. Павличенко, яка була членкою кількох закордонних делегацій, відвідавши у 1942 р. і Велику Британію [Soviet Girl Sniper in Britain, 1942 : 3; Soviet heroine, 1942 : 5].

У 1944–1945 рр. у британській пресі різко скорочується кількість статей про службу жінок загалом, зокрема і про їх присутність у збройних силах СРСР. Хоча у цей період все ж можна натрапити на поодинокі матеріали про радянських воячок [Soviet women pilot heroes, 1944 : 8; Soviet Women at War, 1945 : 11].

Не відставала від британської у висвітленні теми, а у деяких випадках навіть перевершила її, радянська преса. Зокрема, у ній з 1941 р. активно висвітлювалися особливості служби британок у збройних силах. Найбільше уваги приділяли виконанню ними оперативних завдань, зокрема на службі у ППО, де англійки виконували всі види роботи, за винятком безпосереднього заряджання артилерійських знарядь та ведення вогню з них. Так, у статті «Заклик радянських патріоток» у газеті «Правда» за 19 липня 1941 р. йшлося про те, що «жінки Англії працюють на військових заводах, водять санітарні автомобілі, стоять у патрулях, які охороняють англійські міста. Ви знайдете англійську жінку в пожежній дружині і в розрахунку зенітної батареї, під час захисту Лондона від нальотів фашистських бомбардувальників» [Призыв советских патриоток, 1941 : 1].

Ба більше, радянська преса активно висвітлювала зміни в організації служби британських жінок. Так, у статті від 7 жовтня 1941 р. повідомлялося про початок приймання

британок на службу до ВПС [Привлечение женщин на службу в военно-воздушные силы Англии, 1941 : 4]. У новині від 13 жовтня того самого року йшлося про особливості роботи однієї із зенітних установок Лондона, яку обслуговувала команда, яка складалася з чоловіків та жінок. Останні управляли всіма приладами зенітної батареї, зокрема радіолокаторами, предикторами, висотомірами, а також забезпечували телефонний зв'язок [Английские женщины-зенитчики, 1941 : 4]. Ще в одній статті повідомлялося про те, що англійок у листопаді 1941 р. почали активно залучати до обслуговування аеростатів повітряного загородження [Женщины-аэростатчики, 1941 : 3]. Віднайшло своє відображення у пресі СРСР і оголошення в Англії призову жінок. Головні тези виступу Черчилля у Палаті громад, який торкнувся цієї теми, були опубліковані у радянських газетах [Выступление Черчилля в Палате общин по вопросу о мобилизации рабочей силы, 1941 : 3].

Показово, що у радянських ЗМІ також не оминали увагою англійську відеопродукцію з проблематики. У цьому контексті окремої уваги заслуговує повідомлення про новий кіноочерк «Жінки в англійському повітряному флоті», де показано особливості роботи британок у штабі бомбардувальників, зокрема, радисток, телефоністок, секретарок, машиністок, механіків і кухарок [Женщины в английском воздушном флоте, 1941 : 4].

Часто публікації щодо особливостей служби британок були приурочені до святкування Міжнародного жіночого дня (8 березня). Напередодні свята та упродовж кількох днів після нього в газетах наголошували на солідарності британок та їхніх радянських посестер. Зокрема, 11 березня 1942 р. оприлюднено інформацію про мітинг у Лондоні, на якому англійки вкотре виразили підтримку жінкам Радянського Союзу та захоплення їхньою самовідданою боротьбою проти ворога [Многочисленный митинг в Лондоне, посвященный Международному женскому дню, 1942 : 4]. Крім того, на честь 8 березня у газеті «Комсомольская правда» вийшов чималий ілюстрований матеріал про службу британок. У ньому, серед іншого, йшлося про військовослужбовиць, які допомагали королівській артилерії, регулюючи точність потрапляння снаряду і фіксуючи місце його падіння, фотографуючи траєкторію польоту снаряда, забезпечуючи зв'язок тощо [Англичанки на войне, 1942 : 4].

Іноді можна натрапити навіть на згадки про друковану продукцію Великої Британії, присвячену жіночій службі. Наприклад, у статті Н. Сергеевої за 11 грудня 1942 р. міститься згадка про книгу М. Біддл «Жінки Англії», присвячену різним формам участі британок в обороні країни. У книзі, крім задіяності на виробництві, у сільському господарстві, цивільній обороні йдеться також про їхню діяльність як членок Допоміжної територіальної служби, зокрема у ППО [Сергеева, 1942 : 4]. Ба більше, у квітні 1942 р. у радянському кінотеатрі «Метрополь» демонстрували фільми «Жінки Англії» та «Велика Британія у роки війни», про що сповіщали ЗМІ [Репертуар кинотеатров, 1942 : 4].

Окремим блоком для висвітлення у радянських ЗМІ стали різноманітні взаємні звернення англійських та радянських жінок одне до одних. Так, у випуску «Правди» від 20 липня 1941 р. йшлося про мітинг солідарності з СРСР, який пройшов у Лондоні. Одна з його учасниць – І. Браун – наголосила на «мужності радянських жінок, які активно беруть участь у розгромленні ворога» [Большой митинг солидарности с Советским союзом в Лондоне, 1941 : 4]. У зверненні до жінок Москви від 20 серпня 1941 р. представниці жіночих організацій Лондона присягнулися, що будуть боротися так само несамовито, як і їхні радянські посестри, щоб чимскоріше здобути перемогу над спільним ворогом [Обращение английских женщин к женщинам Москвы, 1941 : 1]. Зі свого боку, радянські жінки також звернулися до британок на черговому мітингу в СРСР: «Жінки Англії! Ви ті, що мужньо обороняють свою рідну землю від варварських нальотів фашистських стервятників, мстите вашим заклятим ворогам за зруйновані міста, за осиротілі сім'ї, за бомбардування Лондона, Ковентрі, Бірмінгема! Радянський Союз надав Англії серйозну допомогу, відтягнувши на схід головні сили гітлерівської армії. Ми віримо, що у відповідь на це ви, англійські жінки і весь англійський народ, сповнені рішучості надати допомогу радянському народу і його героїчній армії» [К женщинам всего мира!, 1941 : 1].

Під час відвідин країн-союзників радянські жінки вже традиційно закликали тамтешніх посестер до активізації зусиль на допомогу своїм країнам у війні, завертаючись до власного бойового досвіду. Зокрема, на 75-му конгресі британських тред-юніонів делегатка від профспілок СРСР товариш Жукова закликала британок у вересні 1943 р. працювати ще більш старанно, наголосивши на тому, що «радянська жінка готова захищати свою країну до останньої краплини крові. Вона надає перевагу смерті над поневоленням, яке несе жінкам гітлерівський «новий порядок» [75-й Конгресс британских тред-юнионов в Саутпорте, 1943 : 4].

Так само, як і у британській пресі, у радянських видання 1944–1945 рр. різко скорочується кількість матеріалів про службу жінок у збройних силах загалом, однак практично зникають ті, що стосувалися висвітлення їхньої служби у Великій Британії.

Висновки. Так, на тлі безпрецедентного за масштабами допущення жінок до служби у збройних силах у роки Другої світової війни взаємна публікація матеріалів, присвячених досвіду

.....
одне одного у цьому питанні, була притаманна як Великій Британії, так і СРСР. Такі матеріали мали низку подібностей у змістовому наповненні та часі видання. Що стосується змісту, то його схожість нерідко обумовлена подібністю заходів, що проводилися у країнах з метою консолідації їх населення перед спільною загрозою. Прикладом можуть слугувати різноманітні антинацистські жіночі мітинги, що мали місце як у СРСР, так і у Великій Британії, і результати яких висвітлювали у ЗМІ. Крім того, в обох країнах практикували покази кінострічок, які прославляли досвіди радянських та британських жінок, зокрема військовослужбовиць, в обороні їхніх країн. Ці матеріали мали на меті посилити їх консолідованість, підкреслити, що вони виступають єдиним фронтом проти спільного ворога.

Для періоду 1941–1943 рр., тобто часу розгортання радянсько-німецької війни, входу СРСР до антигітлерівської коаліції, а також чималої кількості невдач союзників на фронтах Другої світової війни, у ЗМІ обох країн спостерігається спроба формування позитивного образу жінок на службі у збройних силах. Тоді як у період 1944–1945 рр., який ознаменувався закріпленням переходу переваги у війні на бік союзників, характерним було згорання практики висвітлення досвіду жінок у збройних силах. Серед причин цього вбачаємо насамперед скорочення в обох державах масштабів залучення жінок до війська, адже у зв'язку зі зменшенням втрат потреба у кадрах також зменшилася. На додачу в цей період у стосунках між союзниками на перший план виходять взаємні геополітичні суперечності, які, зрештою, у наступні роки призведуть до розгортання «холодної війни».

Водночас спостерігалися й відмінності у характері висвітлення досліджуваної проблеми у ЗМІ цих двох держав. Так, у Великій Британії можна натрапити на недостовірні матеріали про радянських військовослужбовиць. Багато в чому це могло бути пов'язано із закритістю тоталітарного СРСР, який не поширював на широкий загал деталей служби жінок, прагнучи приховати реальні масштаби їх залучення на певних етапах війни. Це призводило до появи пліток та домислів. Також потрібно звернути увагу на час публікування матеріалів. Адже в часи радянсько-фінської війни (1939–1940 рр.) образ радянської воячки, на тлі загального засудження Великою Британією агресії з боку СРСР щодо Фінляндії, радше намагалися представити як негативний і такий, що йде у розріз із загальнолюдськими цінностями.

У ЗМІ СРСР загалом більше достовірної конкретики щодо організації служби жінок у Великій Британії, ніж аналогічної інформації щодо радянських військовослужбовиць у британській періодиці. Припускаємо, це пов'язано з тим, що Велика Британія не приховувала цих даних у такій мірі, як це робив Радянський Союз, а навпаки, досить активно висвітлювала у своїх ЗМІ, звідки і могли черпати інформацію радянські журналісти. Крім того, владі, яка повністю контролювала ЗМІ, було важливо показати, що не лише СРСР залучав у великих масштабах жінок до служби. Тому, на наш погляд, темі присутності британок у ППО присвячено лівову частку публікацій. Адже саме у цих військах вони виконували найбільше оперативних завдань, брали участь у відбитті атак ворога, хоч і не стріляли з артилерійських гармат власноруч (принаймні офіційно, хоча насправді такі випадки були і замовчувалися владою Великої Британії).

Подяка. Висловлюємо щирі вдячність усім членам редколегії журналу за консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Авторка не отримувала фінансової підтримки для дослідження, авторства та / або публікації цієї статті.

Джерела та література:

75-й Конгресс британских тред-юнионов в Саутпорте (1943). *Красный флот, 15 сентября*, с. 4.

Английские женщины-зенитчики (1941). *Правда, 13 октября*, с. 4.

Англичанки на войне (1942). *Комсомольская правда, 8 марта*, с. 4.

Большой митинг солидарности с Советским союзом в Лондоне (1941). *Вечерняя Москва, 23 июля*, с. 4.

Выступление Черчилля в Палате общин по вопросу о мобилизации рабочей силы (1941). *Вечерняя Москва, 04 декабря*, с. 3.

Женщины в английском воздушном флоте. Новый киноочерк (1941). *Вечерняя Москва, 17 октября*, с. 4.

Женщины-аэростатчики (1941). *Вечерняя Москва, 13 ноября*, с. 3.

К женщинам всего мира! (1941). *Правда, 09 сентября*, с. 1.

Многочисленный митинг в Лондоне, посвященный Международному женскому дню (1942). *Красный флот, 11 марта*, с. 4.

Мурманцева, В. С. (1987). Советские женщины в Великой Отечественной войне. *Защита Отечества*, 5, С. 3.

- Обращение английских женщин к женщинам Москвы** (1941). *Вечерняя Москва*, 20 августа, с. 1.
- Привлечение женщин на службу в военно-воздушные силы Англии** (1941). *Правда*, 07 октября, с. 4.
- Призыв советских патриотов** (1941). *Правда*, 19 июля, с. 1.
- Репертуар кинотеатров** (1942). *Известия Советов депутатов трудящихся СССР*, 19 апреля, с. 4.
- Сергеева, Н.** (1942). Лондон в дни войны. *Правда*, 11 декабря, с. 4.
- Allen, A. T.** (2007). *Women in Twentieth-Century Europe*. Macmillan International Higher Education. 224 p.
- British women and Soviet women** (1942). *Hartlepool Northern Daily Mail*, February 04, p. 4.
- Broad, R.** (2006). *Conscription in Britain, 1939-1964: The Militarisation of a Generation*. Taylor & Francis US. 307 p.
- Campbell, D.** (1993). Women in Combat: The World War II Experience in the United States, Great Britain, Germany, and the Soviet Union. *Journal of Military History*, 57 (2). P. 301–23.
- Churchill, W. S.** (1938). Women can win wars – without firing a shot. *Sunday Chronicle*, March 27, p. 8.
- Churchill, W. S.** (2012). Women in War. *The Churchillian*, 3(1), p. 14–20.
- Fieseler, B., Hampf, M. & Schwarzkopf, J.** (2014). Gendering Combat: Military Women's Status in Britain, the United States, and the Soviet Union during the Second World War. *Women's Studies International Forum*, 47, p. 115–26.
- Girls are Fighting in the Red Armies** (1941). *John Bull*, 16 August, p. 9.
- Harris, C.** (2003). Women at war in uniform 1939-1945. Stroud: Sutton Publishing. 138 p.
- Holmes, S.** (1943 March 10). «Women's Royal Naval Service». Great Britain. Parliament. House of Commons. *Hansard*, 387, cols. 758–59.
- Markwick, R. D. & Cardona, E. Ch.** (2012). Soviet Women on the Frontline in the Second World War. New York: Palgrave Macmillan. 305 p.
- Soviet Girl Sniper in Britain** (1942). *Aberdeen Press and Journal*, November 06, p. 3.
- Soviet heroine** (1942). *Belfast News-Letter*, November 06, p. 5.
- Soviet women** (1941). *Liverpool Echo*, November 11, p. 5.
- Soviet women at war** (1945). *International Woman Suffrage News*, 05 January, p. 11.
- Soviet women pilot heroes** (1944). *Derby Daily Telegraph*, 30 October, p. 8.
- Soviet's women vow «blood for blood»** (1941). *Daily Mirror*, September 08, p. 3.
- Women Soldiers** (1940). *Newcastle Journal*, February 29, p. 1.
- Women's parliament. 300 M.P.s Discuss War** (1941). *Belfast News-Letter*, July 14, p. 6.
- Zalietok, N.** (2018). British and Soviet Women in the Military Campaign of 1939–45: A Comparative Review. *MCU Journal*, Gender Integration, P. 9–40. <https://doi.org/10.21140/mcu.j.2018si01>.

Наталья Залеток

Таврический национальный университет имени В. И. Вернадского,
кандидат исторических наук, старший преподаватель (Украина)

Освещение военной службы британок на страницах газет СССР и советских женщин в периодике Великобритании в 1941–1945 гг.: общая сравнительная характеристика

Аннотация. Цель статьи – проанализировать, охарактеризовать и сравнить особенности освещения службы женщин Великобритании и СССР в 1941–1945 гг. в советской и британской периодике соответственно. **Методология исследования** основана на применении общих (анализа и синтеза, индукции и дедукции, аналогии) и специальных (историко-сравнительный, хронологический) методов исследования. Также для анализа содержания периодических изданий был применен метод контент-анализа. **Научная новизна работы** заключается в том, что сравнение взаимного освещения в СМИ Великобритании и СССР опытов этих стран по привлечению женщин к службе в армии в 1941–1945 гг. исследуется впервые. **Выводы.** На фоне беспрецедентного по масштабам допуска женщин к службе в вооруженных силах в годы Второй мировой войны взаимная публикация материалов, посвященных опыту друг друга в этом вопросе, была присуща как Великобритании, так и СССР. Такие материалы имели ряд сходств в содержательном наполнении и времени издания. Для периода 1941–1943 гг., то есть времени, которое ознаменовалось развертыванием советско-германской войны, вхождением СССР в антигитлеровскую коалицию, а также большим количеством неудач союзников на фронтах Второй мировой войны, в СМИ обеих стран наблюдается попытка формирования положительного образа женщин на службе в вооруженных силах. Тогда как в период 1944–1945 гг., который ознаменовался закреплением

.....

перехода преимущества в войне на сторону союзников, характерно свертывания практики освещения опыта женщин в вооруженных силах. Среди причин этого – в первую очередь сокращение в обоих государствах масштабов привлечения женщин в армию, ведь, в связи с уменьшением потерь, потребность в кадрах также уменьшилась. В дополнение, в этот период в отношениях между союзниками на первый план выходят взаимные геополитические противоречия, которые в итоге в последующие годы приведут к разворачиванию «холодной войны». В то же время наблюдались и различия в характере освещения исследуемой проблемы в СМИ этих двух государств, связанные с объемом фактажа и его достоверностью.

Ключевые слова: женщины, вооруженные силы, советско-германская война, Вторая мировая война, Великобритания, СССР, периодические издания, газеты.

Natalia V. Zaliotok

V. I Vernadsky Taurida National University,
PhD (History), Senior Lecturer (Ukraine)

Coverage Of British Women`S Military Service in the Newspapers of the USSR and Soviet Women`S Military Service in British Periodicals of 1941–1945: General Comparative Characteristic

Abstract. *The aim of the article* is to analyse, characterize and compare the features of coverage of the women's service in Great Britain and the USSR during the 1941–1945 in the Soviet and British periodicals, respectively. *The research methodology* is based on the use of general (analysis and synthesis, induction and deduction, analogy) and special (historical-comparative, chronological) research methods. The method of content analysis was also used to analyse the content of periodicals. *The scientific novelty of the paper* is that the comparison of mutual coverage in the newspapers of Great Britain and the USSR of the experiences of these countries in recruiting women to serve in the army during 1941–1945 is being studied for the first time. **Conclusions.** Against the background of unprecedented engagement of women to service in the armed forces during World War II, the mutual publication of materials on each other's experience in this issue was characteristic of both Great Britain and the USSR. Such materials had a lot in common in content and time of publication. For 1941–1943, that was the time of the Soviet-German war, the entry of the USSR into the anti-Hitler coalition, as well as a number of failures of the Allied forces on the fronts of World War II in the newspapers of both countries there is an attempt to create a positive image of women in the armed forces. Whereas the period of 1944–1945, when the advantage in the military campaign has gone to the side the Allied power, was characterized by the curtailment of the practice of covering the experience of women in the armed forces. One of the reasons for this is the reduction in the number of women in the army in both countries, because due to the reduction of losses, the need for personnel has also decreased. In addition, during this period, mutual geopolitical contradictions come to the fore in relations between the allies, which eventually led to the deployment of the Cold War in the next years. At the same time, there were differences in the nature of the coverage of the researched problem in the periodicals of these two states, related to the amount of facts and its reliability.

Key words: women, armed forces, Soviet-German war, World War II, Great Britain, USSR, periodicals, newspapers.

References:

- 75-y Kongress britanskikh tred-yunionov v Sautporte** [75th British Trade Union Congress in Southport] (1943). *Krasnyy flot, 15 sentyabrya*, s. 4. [In Russian].
- Angliyskie zhenshchiny-zenitchiki** [English women anti-aircraft gunners] (1941). *Pravda, 13 oktyabrya*, s. 4. [In Russian].
- Anglichanki na voyne** [British women at war] (1942). *Komsomolskaya pravda, 8 marta*, s. 4. [In Russian].
- Bolshoy miting solidarnosti s Sovetskim soyuzom v Londone** [Great meeting of solidarity with the Soviet Union in London] (1941). *Vechernyaya Moskva, 23 iyulya*, s. 4. [In Russian].
- Vystuplenie Cherkhillya v Palate obshchin po voprosu o mobilizatsii rabochey sily** [Churchill's speech in the House of Commons on labor mobilization] (1941). *Vechernyaya Moskva, 04 dekabrya*, s. 3. [In Russian].
- Zhenshchiny v angliyskom vozdushnom flote. Novyy kinoocherk** [Women in the British Air Force. New movie sketch] (1941). *Vechernyaya Moskva, 17 oktyabrya*, s. 4. [In Russian].
- Zhenshchiny-aerostatchiki** [Women Balloon operators] (1941). *Vechernyaya Moskva, 13 noyabrya*, s. 3. [In Russian].

- K zhenshchinam vsego mira!** [To women all over the world!] (1941). *Pravda*, 09 sentyabrya, s. 1. [In Russian].
- Mnogolyudnyy miting v Londone, posvyashchenny Mezhdunarodnomu zhenskemu dnyu** [Crowded rally in London for International Women's Day] (1942). *Krasnyy flot*, 11 marta, s. 4. [In Russian].
- Murmantseva, V. S.** (1987). Sovetskie zhenshchiny v Velikoy Otechestvennoy voyne [Soviet women in the Great Patriotic War]. *Zashchita Otechestva*, 5, S. 3. [In Russian].
- Obrashchenie angliyskikh zhenshchin k zhenshchinam Moskv** [The appeal of English women to the women of Moscow] (1941). *Vechernyaya Moskva*, 20 avgusta, s.1. [In Russian].
- Privlechenie zhenshchin na sluzhbu v voenno-vozdushnye sily Anglii** [Recruiting women to serve in the Air Force of England] (1941). *Pravda*, 07 oktyabrya, s. 4. [In Russian].
- Prizyv sovetskikh patriotok** [Call of Soviet patriots] (1941). *Pravda*, 19 iyulya, s.1. [In Russian].
- Repertuar kinoteatrov** [Repertoire of cinemas] (1942). *Izvestiya Sovetov deputatov trudyashchikhsya SSSR*, 19 aprelya, s. 4. [In Russian].
- Sergeeva, N.** (1942). London v dni vojny [London during the war]. *Pravda*, 11 dekabrya, s. 4. [In Russian].
- Allen, A. T.** (2007). *Women in Twentieth-Century Europe*. Macmillan International Higher Education. 224 p.
- British women and Soviet women** (1942). *Hartlepool Northern Daily Mail*, February 04, p.4.
- Broad, R.** (2006). *Conscription in Britain, 1939–1964: The Militarisation of a Generation*. Taylor & Francis US. 307 p.
- Campbell, D.** (1993). Women in Combat: The World War II Experience in the United States, Great Britain, Germany, and the Soviet Union. *Journal of Military History*, 57 (2). P. 301–23.
- Churchill, W. S.** (1938). Women can win wars – without firing a shot. *Sunday Chronicle*, March 27, p. 8.
- Churchill, W. S.** (2012). Women in War. *The Churchillian*, 3(1), p. 14–20.
- Fieseler, B., Hampf, M. & Schwarzkopf, J.** (2014). Gendering Combat: Military Women's Status in Britain, the United States, and the Soviet Union during the Second World War. *Women's Studies International Forum*, 47, p. 115–26.
- Girls are Fighting in the Red Armies** (1941). *John Bull*, 16 August, p. 9.
- Harris, C.** (2003). *Women at war in uniform 1939–1945*. Stroud: Sutton Publishing. 138 p.
- Holmes, S.** (1943 March 10). «Women's Royal Naval Service». Great Britain. Parliament. House of Commons. *Hansard*, 387, cols. 758–59.
- Markwick, R. D. & Cardona, E. Ch.** (2012). *Soviet Women on the Frontline in the Second World War*. New York: Palgrave Macmillan. 305 p.
- Soviet Girl Sniper in Britain** (1942). *Aberdeen Press and Journal*, November 06, p. 3.
- Soviet heroine** (1942). *Belfast News-Letter*, November 06, p. 5.
- Soviet women** (1941). *Liverpool Echo*, November 11, p. 5.
- Soviet women at war** (1945). *International Woman Suffrage News*, 05 January, p. 11.
- Soviet women pilot heroes** (1944). *Derby Daily Telegraph*, 30 October, p. 8.
- Soviet's women vow «blood for blood»** (1941). *Daily Mirror*, September 08, p. 3.
- Women Soldiers** (1940). *Newcastle Journal*, February 29, p.1.
- Women's parliament. 300 M.P.s Discuss War** (1941). *Belfast News-Letter*, July 14, p. 6.
- Zalietok, N.** (2018). British and Soviet Women in the Military Campaign of 1939–45: A Comparative Review. *MCU Journal*, Gender Integration, P. 9–40. <https://doi.org/10.21140/mcu.j.2018si01>.

Статтю надіслано до редколегії 23.10.2021 р.
Статтю рекомендовано до друку 24.11.2021 р.